

TASVIRIY SAN’AT FANI ORQALI MILLIY O‘ZLIKNI SHAKLLANTIRISH

Muhammadova Odinaxon

Nizomiy nomidagi TDPU

Tasviriy san’at yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tasviriy san’atning o‘zbek xalqining milliy o‘zligini shakllantirishdagi o‘rni, tarixiy bosqichlardagi rivojlanish tendensiyalari va estetik yondashuvlarning milliy identitet bilan bog‘liqligi tahlil qilinadi. Arxeologik topilmalar, miniatyura san’ati, mustamlaka davri san’ati va mustaqillikdan keyingi ijodiy yo‘nalishlar asosida milliy san’at tafakkurining uzviy davomiyligi ilmiy asosda ochib berilgan. Maqola davomida tasviriy san’at fani orqali milliy o‘zlikni shakllantirish jarayoni, uning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganiladi. Tasviriy san’at darslari va mashg‘ulotlari yordamida o‘z milliy tariximizni va o‘ligimizni anglash yo‘llari o‘rganildi.*

Kalit so‘zlar: *tasviriy san’at, milliy o‘zlik, tarixiy meros, miniatyura, estetik tafakkur, milliy o‘zlik, identitet, madaniy identitet, ijtimoiy ong, tarixiy xotira, globallashuv, millat qurilishi.*

Kirish Mustaqillik yillarida mamlakatimizda madaniyat va san’at sohasini rivojlantirish, jahon miqyosidagi ilg‘or tajribalar asosida zamonaviy madaniyat va san’at muassasalari barpo etish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ijodkor ziyolilarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash masalalariga davlatimiz tomonidan ustuvor ahamiyat qaratib kelinmoqda. Har bir xalqning milliy o‘zligi — bu uning tarixiy xotirasi, madaniy merosi, urf-odatlari va san’atida o‘z ifodasini topadi. Bugungi kunda globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan bir paytda, yoshlarda milliy o‘zlikni shakllantirish va uni mustahkamlash dolzarb masalaga aylanmoqda. Ayniqsa, ta’lim tizimi orqali bu jarayonga ta’sir etish muhim ahamiyat kasb etadi. Tasviriy san’at fani, o‘zining estetik tarbiya, tarixiy xotirani ifodalash va milliy qadriyatlarni aks ettirish imkoniyati bilan, bu borada salmoqli vositalardan biridir. Ushbu maqolada tasviriy san’at ta’limi orqali o‘quvchilarda milliy g‘urur, estetik did va tarixiy ongni shakllantirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek,

O‘zbekiston maktablarida ushbu fan orqali milliy o‘zlikni rivojlantirishga doir mavjud yondashuvlar, muammolar va ularni hal qilish yo‘llari tahlil qilinadi. Tasviriy san‘at — milliy o‘zlikni shakllantirishdagi asosiy vosita sifatida, xalqning tarixi, urf-odatlarini, qadriyatlarini ifodalovchi kuchli omil hisoblanadi. San‘at asarlari faqat estetik qimmatlarga ega bo‘lmay, balki milliy identitetni ifodalashda, yurtning madaniy xususiyatlarini namoyish etishda muhim rol o‘ynaydi. Bugungi kunda tasviriy san‘at nafaqat estetik qadriyatlarni yaratish, balki milliy o‘zlikni saqlash, uni kelajakka etkazish, shuningdek, jamiyatda madaniy ongni shakllantirishda ham o‘z o‘rnini egallaydi. O‘zbek tasviriy san‘ati, ayniqsa, xalqimizning tarixiy, madaniy va milliy qadriyatlarini aks ettiruvchi asarlarni yaratishda o‘ziga xos o‘ringa ega. O‘zbekistonda ta‘lim tizimida, ayniqsa o‘quv-biluv jarayoni mazmunida tub o‘zgarishlar amalga oshirildi. Davlat ta‘lim standartlari negizida ta‘lim mazmuni muayyan darajada yangilandi. Bir qadar shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalari o‘quv jarayoni amaliyotga olib kirildi. Bu esa o‘z navbatida yuksak darajada ijtimoiy, iqtisodiy, ma‘naviy-madaniy bilim, texnik va texnologik mahoratga ega bo‘lgan yoshlarni tarbiyalab yetishtirish zaruriyatini qo‘ymoqda.

Ta‘lim bugungi kunda o‘quvchining ham individual, ham umumiy taraqqiyotini ta‘minlovchi jarayon sifatida namoyon bo‘lishi kerak. Shu sababli ham ushbu jarayon turli yoshdagi o‘quvchilarning aqliy rivojlanish dinamikasini, o‘quv jarayonida o‘quvchi shaxsining faoliyati, ta‘lim olishi va rivojlanishining o‘zaro aloqadorligini ta‘minlashga yordam beradi. Xalq ta‘limi tizimini boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish o‘sib kelayotgan yosh avlodni ma‘naviy axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatdan yangi darajaga ko‘tarishning eng muhim sharti hisoblanadi va shuningdek o‘quv tarbiya jarayonida ta‘limning inovatsion shakllari va usullarini qo‘llashga ko‘maklashadi.

Tasviriy san‘at tushunchasi: Tasviriy san‘at insoniyat tafakkurining bevosita moddiy va ma‘naviy ifodasi sifatida qaraladi. Har bir xalqning madaniy merosi, tarixiy taraqqiyoti, estetik qarashlari va milliy o‘ziga xosligini aniqlashda tasviriy san‘at muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, milliy o‘zlikning shakllanishida tasviriy san‘at asarlari xalqning tarixiy xotirasi, diniy e‘tiqodi, urf-odatlarini va estetik didining ifodachisi sifatida namoyon bo‘ladi. Tasviriy san‘at har bir xalqning madaniy xotirasi va estetik tafakkurining muhim ifodaviy shaklidir. O‘zbekiston hududida shakllangan tasviriy san‘at maktablari, uslublari va estetik mezonlar

xalqning o‘ziga xos milliy o‘zligini namoyon etishda alohida o‘rin tutadi. Shu nuqtai nazardan, milliy o‘zlik tushunchasini shakllantirishda tasviriy san’atning tarixiy jarayonlar bilan bevosita bog‘liqligini o‘rganish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Tasviriy san’at insoniyat tarixida ko‘p asrlar davomida rivojlanib kelgan badiiy ifoda shaklidir. Uning turli turlari — rassomlik, grafika, haykaltaroshlik, fotografiya, dizayn va boshqalar — o‘ziga xos imkoniyatlar yaratadi. Tasviriy san’atning asosiy vazifalaridan biri — odamlarning ichki hissiyotlarini, ruhiyatini, xalqning madaniy yodgorliklarini ifodalashdir. San’atning bu vazifasi milliy o‘zlikni shakllantirishda o‘zining muhim rolini o‘ynaydi.

Milliy o‘zlik va identitet: Milliy o‘zlik — bu xalqning o‘ziga xosligini, tarixiy va madaniy merosini saqlash va himoya qilishdan iborat. Milliy identitetni shakllantirish, uni anglash va rivojlantirish san’at orqali amalga oshiriladi. Milliy o‘zlikni shakllantirishda tasviriy san’atning o‘rni katta. San’at orqali xalq o‘zining tarixini, an’analari va qadriyatlarini ifodalab, o‘ziga xosligini saqlab qoladi. Milliy o‘zlik — bu xalqning o‘zini boshqa millatlardan ajratuvchi o‘ziga xoslik, tarixiy-madaniy xotira va ijtimoiy ong shakllarining majmui bo‘lib, u identitet (identifikatsiya) jarayonlari orqali namoyon bo‘ladi. Milliy identitet zamonaviy ijtimoiy gumanitar fanlarning asosiy tadqiqot mavzularidan biri bo‘lib, u nafaqat tarixiy-madaniy holat, balki siyosiy va ijtimoiy barqarorlikning asosiy omili sifatida ham qaraladi. "Identitet" atamasi lotincha *identitas* so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, "bir xillik", "o‘zini anglash" degan ma’nolarni anglatadi. Ijtimoiy fanlar kontekstida identitet — bu individ yoki guruhning o‘zini qanday tanitishi va boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishi bilan bog‘liq ijtimoiy-konstruktiv jarayondir. Milliy o‘zlik esa bu identitetning bir ko‘rinishi bo‘lib, millatga xos qadriyatlar, urf-odatlar, til, tarixiy tajriba va madaniy meros asosida shakllanadi. Identitet hech qachon yakka holatda mavjud bo‘lmaydi — u doimo ijtimoiy, siyosiy, madaniy ta’sirlar bilan shakllanadi, o‘zgaradi va yangilanadi. Milliy o‘zlikni saqlash esa faqat merosni asrash emas, balki uni zamonga mos tarzda qayta kashf etish va rivojlantirishdir.

San’at va milliy o‘zlik o‘rtasidagi bog‘lanish: Milliy o‘zlik — bu bir xalqning o‘zini tanishi, madaniy farqliligini anglash va uni avloddan avlodga uzatish jarayonidir. Ushbu jarayonning muhim omillaridan biri — **san’at**dir. San’at orqali xalq o‘zining tarixini, urf-odatlarini, ruhiy kechinmalarini, orzu-umidlarini obrazli shaklda ifodalaydi. Shu bois, san’at nafaqat estetik hodisa, balki **ijtimoiy va**

madaniy identitetni shakllantiruvchi strategik vosita sifatida qaralishi lozim. Tasviriy san'at xalqning madaniy salohiyatini namoyish etish vositasi bo'lib, u milliy o'zlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. San'at xalqning o'zini tushunishi, boshqa millatlardan farqlanishi va tarixiy jarayonlarni anglash imkonini beradi. San'at asarlari, o'z navbatida, xalqni birlashtirish, ularni ma'naviy jihatdan yuksaltirishda muhim o'rin tutadi. Milliy o'zlikni tasviriy san'at orqali ifodalash va ommalashtirish, yangi avlodlar uchun muhim madaniy qadriyatlarni o'rgatishda yordam beradi. San'at – bu mavjudlikni badiiy-estetik tarzda anglash shakli bo'lib, u xalqning **dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy xotirasi** bilan chambarchas bog'liq. Milliy san'at orqali estetik tafakkur rivojlanadi, bu esa o'z navbatida milliy o'zlikni ongli idrok etishga xizmat qiladi.

Tasviriy san'at va milliy o'zlik. Tarixiy rivojlanish: O'zbek tasviriy san'ati asrlar davomida turli davrlarni, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni aks ettirib kelgan. Xalqimizning san'ati va madaniyati nafaqat estetik qadriyatlarni yaratgan, balki milliy o'zlikni shakllantirishda ham muhim vosita bo'lgan. Tasviriy san'atning dastlabki namunalari O'zbekiston hududida miloddan avvalgi davrlarga taalluqli bo'lib, Termiz, Qoratepa, Varaxsha, Dalvarzintepa va Afrosiyob kabi qadimiy arxeologik yodgorliklardan topilgan devoriy rasmlar, haykaltaroshlik asarlari va naqshlar bunga misoldir. Bu davrdagi san'at asarlarida asosan diniy e'tiqodlar (zardushtiylik, buddaviylik), tabiat va inson o'rtaqidagi uyg'unlik, shuningdek, me'moriy bezaklarda ko'zga tashlanadigan simbolik obrazlar orqali xalqning dunyoqarashi va milliy g'ururi aks etgan. O'rta asrlar Sharq uyg'unlash davri va milliy san'atning yuksalishi

IX–XII asrlar, ya'ni Islom madaniyatining gullab-yashnagan davrida, tasviriy san'atda yangi bosqich kuzatildi. Shu davrda:

- **Miniatyura san'ati** rivoj topdi. Mashhur san'atkorlar Kamoliddin Behzod, Mir Musavvir, Mahmud Muzahhib kabi miniatyura ustalari tomonidan yaratilgan asarlar orqali xalqning milliy urf-odatlarini, kiyinish madaniyati, marosimlar, xalq og'zaki ijodi (jumladan, “Alpomish”, “Rustam va Suhrob”) obrazlarda ifoda topdi.

- Islom san'atining geometrik naqshlar, arabesk va islamiy naqshlar orqali ifodalanishi, ayniqsa me'moriy bezaklar (masalan, Registon ansambli, Shohizinda, Kalon masjidi) orqali milliy identitetni mustahkamladi.

- San'at diniy cheklovlar bilan uyg'unlashgan bo'lsa-da, ushbu asarlar xalq hayoti, madaniyati va dunyoqarashining badiiy ifodasi bo'lib xizmat qilgan.

XIX–XX asrlar: mustamlaka davri va sovet mafkurasi ta’siri

Bu davr o‘zbek tasviriy san’atida ziddiyatli bosqich bo‘ldi. Rus imperiyasi va keyinchalik Sovet Ittifoqining siyosiy bosimi ostida milliy san’at uslublari asta-sekinlik bilan yo‘qolib, o‘rniga realistik, ideologik xarakterga ega san’at shakllari joriy qilindi. Shu bilan birga, mahalliy san’atkorlar (Usto Mumin, Chingiz Axmarov, Raxim Akhmedov, Sadridin Ayni portretlarini yaratganlar) milliy motivlar va xalq hayotiga oid mavzularni saqlab qolishga intildilar.

Mustaqillik davrida tasviriy san’at va milliy o‘zlikning tiklanishi

1991 yildan so‘ng, mustaqillikning qo‘lga kiritilishi bilan tasviriy san’atda milliy o‘zlikni qayta tiklash, tarixiy merosni chuqur o‘rganish va zamonaviylik bilan uyg‘unlashtirish jarayoni boshlandi.

- Milliy obrazlar, folklor, xalq amaliy san’ati motivlari (do‘ppi, atlas, milliy uy-ro‘zg‘or buyumlari) keng tasvirlana boshlandi.
- Yangi san’at maktablari, galereyalar (masalan, O‘zbekiston Badiiy Akademiyasi, Tashkent Art Gallery) tashkil qilindi.
- Yosh rassomlar milliy tarix, madaniyat, diniy qadriyatlar, ekologiya kabi mavzular orqali o‘zbek milliy o‘zligini badiiy tilda ifoda qilishga intildilar.

San’atning milliy o‘zlikka ta’siri: O‘zbek rassomlari va san’atchilari milliy qadriyatlarni o‘z asarlarida ifodalab, xalqning tarixini, urf-odatlarini tasvirlaganlar. Masalan, mahalliy san’at asarlari orqali xalqning hayotini va tabiiy go‘zalligini aks ettirish.

Milliy o‘zlikni shakllantirishda san’atning roli. Madaniy qadriyatlarni saqlash: San’at milliy qadriyatlarni ifodalashda, ularni saqlashda va rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. O‘zbekistonning tasviriy san’ati, milliy urf-odatlarni, an’analarning saqlanishini ta’minlab, xalqning madaniy o‘zligiga xizmat qiladi.

San’at va ijtimoiy ong: Tasviriy san’at, shuningdek, jamiyatning ijtimoiy ongini shakllantiradi. Rassomlar va san’atchilar milliy o‘zlikni yaratishda o‘z asarlarida ijtimoiy va madaniy masalalarni aks ettirganlar.

O‘zbek tasviriy san’ati misolida milliy o‘zlikni shakllantirish: O‘zbek rassomlari va san’atchilarining asarlari orqali milliy o‘zlikni qanday shakllantirish mumkinligini o‘rganish. Misol tariqasida, qadimgi san’at asarlari, xalq rassomlarining asarlari va zamonaviy san’atni ko‘rib chiqish. Milliy o‘zlikni shakllantirishda tasviriy

san'atning o'rni: Shaxsan o'zingizni ifoda etish, xalqni tushunish va o'z madaniy merosingizga bo'lgan hurmatni oshirish.

4. Xulosa

Xulosa qismini yozishda maqoladagi asosiy fikrlarni jamlash va tahlil qilish kerak:

- **Mavzuning umumiy ahamiyati:** Tasviriy san'at fani orqali milliy o'zlikni shakllantirish bugungi kunda juda muhim. San'at milliy qadriyatlarni aks ettirish, tarixni saqlash, madaniy o'zlikni shakllantirishda yordam beradi.

- **Tadqiqot natijalari:** Tasviriy san'atning milliy o'zlikni shakllantirishda katta o'rni borligi ko'rsatildi. San'at orqali xalqimiz o'zining tarixiy va madaniy o'zligini anglab, uni yangi avlodlarga etkazishi mumkin.

- **Takliflar:** San'atni yanada rivojlantirish, milliy o'zlikni saqlashda san'atning o'rnini yanada kuchaytirish, yosh rassomlarga zamonaviy texnologiyalar yordamida o'z asarlarini yaratishda ko'proq imkoniyatlar yaratish kerak.

Xulosa Tasviriy san'at nafaqat estetik hodisa, balki xalqning tarixiy va madaniy xotirasini o'zida mujassamlashtiruvchi kuchli vositadir. O'zbekiston tasviriy san'ati tarixiga nazar solsak, u orqali milliy o'zlikning shakllanishi va o'zgarishini, turli davrlar mafkura va estetik talablariga qanday moslashganini aniq ko'rish mumkin. Bugungi kunda esa tasviriy san'at milliy identitetning mustahkamlovchi, uni kelajak avlodlarga yetkazuvchi eng muhim omillardan biri bo'lib qolmoqda. San'at o'zbek xalqining milliy o'zligini shakllantirishda nafaqat tarixiy, balki mafkuraviy va estetik vosita sifatida xizmat qilgan. Har bir tarixiy bosqichda u o'ziga xos badiiy ifoda va milliy obrazlar orqali xalq tafakkurini aks ettirib kelgan. Bugungi kunda esa tasviriy san'at milliy o'zlikni mustahkamlash, madaniy merosni asrab-avaylash va uni zamonaviylik bilan uyg'unlashtirish yo'lida muhim rol o'ynamoqda. Shunday ekan, tasviriy san'atni chuqur o'rganish va rivojlantirish milliy taraqqiyot strategiyasining ajralmas qismi bo'lishi zarur.

Adabiyotlar ro'yxati:

Alimova, D.A. *O‘zbekiston tarixi: qadimgi davr – hozirgi zamon.* – Toshkent: Fan, 2019.

1. Jalolov, M. *O‘zbek tasviriy san’ati tarixi.* – Toshkent: Badiiy akademiya nashriyoti, 2017.

2. Qosimova, Z. *Milliy o‘zlik va estetik tafakkur.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2020.

3. Saidov, A. *San’at falsafasi.* – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2015.

4. Behzod, K. *Miniatyura san’ati va o‘zbek madaniyati.* – Samarqand: Sharq, 2008.

5. Giddens, A. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age.* – Cambridge: Polity Press, 1991.

6. Jalolov, M. *San’at falsafasi asoslari.* – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2014.

7. Saidov, A. *Estetik tafakkur va milliy ong.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2015.

8. Behzod, K. *Miniatyura va milliy obrazlar.* – Samarqand: Sharq, 2010